

Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей

Багатогранність таланту

Інформаційний бібліографічний список
для організаторів дитячого читання
до 175-річчя від дня народження українського письменника,
театрального та культурного діяча М. П. Старицького

Київ 2015

Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей

Багатогранність таланту

Інформаційний бібліографічний список
для організаторів дитячого читання
до 175-річчя від дня народження українського письменника,
театрального та культурного діяча М. П. Старицького

Київ 2015

ББК 91.9:83

Б 14

УДК 016:82

Укладач Л. М. Ільченко
Літературний редактор В. В. Зеленська
Відповідальна за випуск А. І. Гордієнко

Багатогранність таланту : інформ. бібліограф. список для організаторів дит. читання до 175-річчя від дня народж. укр. письменника, театр. та культур. діяча М. П. Старицького / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. Л. М. Ільченко. — Київ, 2015. — 28 с.

Посібник включає біографічну довідку М. Старицького, список літератури та ресурсів мережі Інтернет про його життєвий та творчий шлях, хронологічну таблицю основних творів, фільмографію, крилаті вислови, цитати видатних людей про митця, ігрові завдання.

© Національна бібліотека України для дітей, 2015

«Моя Україно! Як я тебе люблю!
Твої луги, твої етери розлогі,
Дніпра ревучого славетнії пороги
І хвилі золоті твоїх шовкових нив!»
М. Старицький

Михайло Петрович Старицький увійшов в історію вітчизняної культури як видатний майстер слова, редактор, видавець, громадський діяч, меценат, один із фундаторів українського професійного театру. Додамо до цього ще такі особистісні характеристики Михайла Петровича як чудовий читець-декламатор, співак, художник, шахіст. Життєвий шлях митця був сповнений нелегкими випробуваннями, злетами і падіннями, але вся його діяльність була спрямована на розвиток української культури та становлення національної самосвідомості. Дійсно, за своє життя він створив безсмертні перлини в усіх жанрах літератури та театрального мистецтва, виховав покоління талановитих письменників та поетів. Великий син України втілює у своїй творчості кращі почуття народу: його гідність і мужність, його горду силу і непохитність у боротьбі за свободу.

Михайло Петрович Старицький народився 14 грудня 1840 року в селі Кліщинці Полтавської губернії (нині – Черкащина) у шляхетній дрібнопоміщицькій родині. Його батьки рано пішли з життя: батько Петро Іванович, відставний ротмістер помер від хвороби серця, коли хлопцеві минув п'ятий рік, згодом не стало матері, Анастасії Захарівни, що походила з давнього козацько-старшинського роду Лисенків, знаних як освічених, гуманних, обдарованих людей. Після смерті батьків хлопчик виховувався у родині Лисенків: діда – Захарія Йосиповича, дядька – Олександра Захаровича і опікуна – Віталія Романовича, батька українського композитора Миколи Лисенка, які загалом вплинули на розвиток дитячої особистості. Побратавшись ще у дитинстві, Михайло Петрович Старицький та Микола Віталійович Лисенко майже все життя пройшли пліч-о-пліч.

Умови, в яких провели дитячі та юнацькі роки М. Старицький і М. Лисенко, мали великий вплив на формування світогляду та смаків майбутніх діячів мистецтва. Оскільки родина Лисенків була заможною, у домі були гувернантки, вчителі музики, тут любили і шанували українську мову, народні пісні та звичаї, вивчали

французьку мову, не цуралися простого люду та гуманно ставилися до селян. У родині панувала тепла сімейна атмосфера, до Михайла ставилися, як до власної дитини. Окрасою оселі була чудова та велика бібліотека (давні книги, історичні українські хроніки та документи, журнали «Современник», «Отечественные записки»), яка сприяла особистісному розвитку майбутнього письменника. У спілкуванні з дідом — полковником, учасником російсько-французької війни 1812 року, людиною прогресивних поглядів та широко освіченою — минало дитинство та здобувалася початкова освіта Михайла. Тут він багато читав, освоюючи твори української, російської та зарубіжної класики, вперше побачив «Кобзар» Тараса Шевченка, слухав гру на бандурі та пісні бандуристів. Згодом Михайло Петрович любив повторювати, що в родині Лисенків він знайшов усе, що могла бажати собі людина: рідних, які замінили йому померлих батьків, вірну дружбу-побратимство й ніжну віддану сестру-дружину.

У 1851 році Михайла та Миколу віддали до Полтавської гімназії, яка була тоді одним із кращих середніх навчальних закладів в Україні. Гімназисти здобували тут не тільки ґрунтовні знання із загальноосвітніх предметів, але й мали змогу виробити прогресивні погляди на суспільне життя. Всупереч офіційним настановам у гімназії було толерантне ставлення до національної культури та мови.

Саме в цей період Михайло Старицький почав писати вірші. Серед його юнацьких поезій були як жартівливі, за темою гімназійного життя, так і серйозні твори російською та українською мовами. Він наполегливо працював над самоосвітою, уважно студіював вітчизняну, світову літературу, захоплювався театром.

У 1856 році Михайло разом із Миколою Лисенком вступив до Харківського університету, а 1860 року перейшов до Київського, де навчався спочатку на фізико-математичному, а згодом на юридичному факультетах. «Ми з Лисенком, — писав пізніше Старицький, — просиджували іноді ночі, міркуючи про національні завдання, про минуле нашої Вітчизни та про долю-мачуху нашого селянина». Отже, студентський період у житті Михайла Старицького був часом активного формування його соціально-політичних та естетичних поглядів.

Він відвідував студентські збори та мітинги, переймався передовими ідеями свого часу, став активним членом київської громади та розпочав свою сценічну діяльність через організацію вистав у аматорському театральному гурті Київського університету восени 1859 року. Саме тоді сформувався творчий дует двох визначних осіб. Вбачаючи у театрі велику прогресивну силу, яка сприяє розвитку суспільного життя, аматори здійснювали постановки кращих творів українських та російських драматургів. Один із перших спільних творчих проєктів – опера «Гаркуша» (за повістю знаного українського письменника Олекси Стороженка), у якій лібрето до цього твору написав Михайло Старицький, а музику – Микола Лисенко.

Одружившись із сестрою майбутнього композитора чотирнадцятирічною Софією у 1862 році, майбутній письменник зміцнив творчі та родинні зв'язки Лисенків–Старицьких, хоча власне родина Лисенків була невдоволена цим одруженням. Рання шлюб виявився міцним і щасливим. Софія Віталіївна мала поміркований характер, була дбайливою господинею і вірним другом Михайлу Петровичу. Після одруження у 1863 році молода сім'я переїхала в село Лебехівку Полтавської губернії у маєток, що дістався видатному майстру у спадок. Це були роки жорстокої цензури за Валуєвським указом 1863 року, коли українське слово всіляко переслідувалось. Але Михайло Старицький займався культурно-просвітницькими справами: брав активну участь у аматорських виставах, долучався до створення хору, разом із Миколою Лисенком збирав по селах та хуторах різноманітний фольклорний матеріал. Тут, на Полтавщині, вперше розпочалася перекладацька діяльність письменника. Спочатку вибір припав на російські твори, а саме на байки І. Крилова. У подальшому в перекладацькій діяльності Михайло Старицький як поет звертався до творів О. Пушкіна, М. Лермонтова (було перекладено понад тридцять творів), М. Некрасова (його найулюбленішого поета), В. Жуковського, А. Міцкевича,

Д. Байрона, Г. Гейне, Й. Гете, В. Гюго, У. Шекспіра та ін. Він намагався представити тогочасному українському читачеві того чи іншого автора найвидатнішими творами, прагнув найбільш повно та точно відтворити зміст, художні особливості стилю обраного для перекладу твору, зберігаючи його розмір, форму, образну систему тощо. В перекладах видатного майстра слова виходять «Казки» Г. Андерсена (1873), «Байки І. Крилова» (1874), повість «Сорочинський ярмарок» М. Гоголя, «Пісня про царя Івана Васильовича, молодого опричника та відважного крамаренка Калашникова» М. Лермонтова (1875), «Сербські народні думи і пісні» (1876, 1881-1883).

Хоча Михайло Петрович не був за походженням киянином, але найважливіші події його життя були пов'язані з Києвом. Це і навчання у Київському університеті, і праця у Київському історичному архіві давніх актів при університеті Св. Володимира. Тут народжувались і втілювались в життя його творчі задуми, були написані найвідоміші драматичні, прозові та поетичні твори, відбувалися перші аматорські вистави та започатковувалася його діяльність як директора українського театру, вирувала громадська діяльність, народжувались його діти Марія, Людмила, Оксана та син Юрко. За період роботи у Київському історичному архіві він вивчав минуле України, вдосконалював знання з англійської, німецької та французької мов, багато перекладав, друкував під псевдонімом «Гетьманець» переклади та оригінальні вірші у львівських журналах «Нива», «Правда», «Зоря». Його прізвище зустрічалося на сторінках газет «Правда» (Львів), «Зоря», «Труд», «Телеграф», «Киевское слово», «Киевская газета» (Київ), «Нижегородская почта», особливо у газеті «Московский листок», з якою він у подальшому довго та плідно працював. На її сторінках уперше побачили світ романи «Богдан Хмельницький», «Розбійник Кармелюк», повість «Облога Буші», низка оповідань («Над пропастью», «Благодетель», «Орися», «Верба» та інші). Активна публіцистична діяльність письменника на сторінках різних періодичних видань виявляється вже наприкінці 80-х, особливо в 90-х роках ХІХ та на початку ХХ століть.

З 1867 року письменник розгорнув літературну, громадсько-видавничу та театральну діяльність, зокрема брав участь у роботі Південно-Західного відділу Російського географічного та Київського літературно-артистичного товариств. У київських помешканнях драматурга збиралися відомі діячі: В. Антонович,

Б. Познанський, М. Ковалевський, Б. Білозерський та інші члени Старої громади, члени Загальноукраїнської безпартійної організації. Впродовж вечорів звучала музика, виконувалися романси та українські пісні, декламувалися вірші, точилися розмови на політичні теми, обговорювалися театральні справи, підготовка аматорських концертів, велося упорядкування першого словника української мови, святкування знаменних дат. Але, на жаль, у цей період посилюється переслідування з боку влади активних діячів культури. Багато з них було заарештовано та вислано за межі Києва. Для родини Старицьких також розпочалися скрутні часи: з кожним днем погіршувалися фінансові справи родини, загострювалася серцева хвороба письменника. У січні 1869 року, продавши землю на Полтавщині, Старицький із родиною перебрався на Поділля, у придбаний маєток у селі Садова Могилівського повіту Подільської губернії (нині – Вінниччина). Цей період життя письменника визначався активною поетичною діяльністю, створенням чудових ліричних поезій, серед яких були «Думка», «Виклик».

Восени 1872 року родина Старицьких знову повертається до Києва. Михайло Петрович разом із М. Лисенком очолює перший музично-драматичний гурток м. Києва, на сцені якого було здійснено постановки оперети М. Лисенка «Чорноморці» (1872); опери М. Лисенка «Різдвяна ніч» (1873), до яких письменник написав лібрето. Вистави гуртка, діяльність якого тривала до 1882 року, відбувалися не часто, але кожна прем'єра проходила з аншлагом та перетворювалася на свято національної культури. У травні 1876 року плідна культурно-громадська діяльність М. Старицького була перервана горезвісним Емським указом Олександра II, за яким заборонялося влаштовувати театральні вистави, концерти з українськими піснями, викладати українською у школах, читати та друкувати твори українською мовою. Під тиском цензури письменнику доводилося висловлювати думки, які він не сприймав, відходити від тем, на які б негативно реагувала цензура, завуальовувати їх. Не меншою трагедією письменника було і те, що йому доводилося писати про історію України російською мовою. Крім того, Старицький належав до радикального крила київської «Громади», мав зв'язки з народниками 70-х років, переховував нелегальну літературу. Щоб уникнути арешту «як неблагонадійний», письменник змушений був покинути Київ та оселитися на два роки в селі на Поділлі.

Повернення до Києва стало можливим лише всередині 1880 року. Починається новий етап діяльності Михайла Старицького.

Восени 1881 року було дозволено виставляти на професійній сцені українські драматичні твори. Ця несподівана добра новина додала письменникові неабиякого натхнення. Невичерпне бажання «праці на рідному полі» сприяло активній діяльності як у літературній, так і у видавничій справах. У цей період своєї творчої діяльності митець завершує дві нові п'єси за

прозою М. Гоголя – лібрето до опер М. Лисенка «Тарас Бульба» (1880), «Утоплена» (1883), пише драму «Не судилось («Панське болото)» (1881). Крім того, визріла думка видавати український періодичний часопис – альманах «Рада». Він активно добирав автуру, листувався з авторитетними людьми, радився, запрошував їх до співпраці. Процес формування альманаху, а особливо подолання цензурних перешкод, відбувався дуже не просто, відбирав багато зусиль та коштів. 1883 року у типографії Г. Т. Корчака-Новицького вийшло перше видання, яке було об'ємним за обсягом (470 сторінок) та багате змістовно (розвідки з фольклористики, культурологічні статті, поетичні, прозові, драматичні твори М. П. Старицького, Б. Д. Грінченка, І. С. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Олени Пчілки, Д. Л. Мордовця, М. К. Садовського, І. Карпенка-Карого, П.

О. Куліша та інших, бібліографічний показник нової української літератури (1798-1883 рр.), який зібрав М. Комаров). Цей перелік імен ґрунтовно висвітлює настанову митця і видавця на публікацію актуальних, гостропроблемних та високохудожніх творів із виразною національною спрямованістю. Планове друге видання альманаху 1884 року він передоручив педагогу, літератору та викладачу колегії Павла Галагана Є. Трегубову, хоч до формування його змісту письменник мав безпосередній стосунок. Два випуски альманаху «Рада» висо-

ко оцінили його сучасники М. Драгоманов та І. Франко як факт українського інтелектуально-культурного поступу. Як зазначав І. Франко, часопис «був, мов перший весняний грім по довгих місяцях морозів, сльоти та занепаду».

Водночас театральна справа, за яку взявся Михайло Петрович, визначила пріоритетність його подальшої діяльності. На 1883-1893 роки припадає найяскравіша сторінка діяльності Михайла Старицького як організатора театру і драматурга. Саме 1883 року Михайло Старицький став директором першої професійної української трупи, режисером якої був Марко Кропивницький.

До складу трупи входили 32 талановитих акторів, серед яких були М. Садовський, М. Заньковецька, П. Саксаганський, В. Грицай, І. Карпенко-Карий та інші. То був колектив справжніх корифеїв, тому його створення стало початком українського, справді народного, реалістичного театру. Йому Старицький віддавав усі свої знання, уміння, організаторські здібності. Започаткував традицію тримати в українському театрі хор, оркестр як складові сценічної дії, де основна роль належить драматичним акторам, які одночасно володіють музично-вокальною культурою співу та мистецтвом танцю. У його трупі був прекрасно підготовлений хор із 30 осіб та оркестр із 61 особи. Він оновив декорації, костюми та реквізит, закупив інструменти для оркестру, поліпшив матеріальні умови всіх працівників. Театр Старицького на той час був єдиним, де могли бути здійснені постановки українських оперних творів «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Наталка Полтавка», «Чорноморці», «Утоплена» М. Лисенка, комедії та драми корифеїв, п'єси самого М. Старицького. Трупа не мала власного приміщення, тому вела здебільшого мандрівне гастроль-

не життя. Географія гастролей трупи Михайла Старицького дуже промовиста: Одеса, Миколаїв, Єлисаветград, Москва, Петербург, Варшава, Мінськ, Вільнюс, Астрахань, Тифліс та багато інших міст, де керівник і великий колектив пропагували українське слово і національне мистецтво. Аби зрозуміти, в яких умовах жив і працював театр, достатньо сказати про заборону київського генерал-губернатора виступати у Києві та Київській, Волинській, Кам'янець-Подільській, Полтавській і Чернігівській губерніях. Ця заборона тривала протягом десяти років.

Мало сприяв розвитку українського театру і його застарілий та небагатий репертуар. Це спонукало Михайла Старицького до написання п'єс за сюжетами інших авторів: «Сорочинський ярмарок» (1875) – за однойменною повістю М. Гоголя; «Панська губа та зубів нема, або За двома зайцями» (1883) – за п'єсою І. Нечужа-Левицького «На Кожум'яках»; «Крути та не перекручуй» (1887) – за п'єсою Панаса Мирного «Перемудрив»; «Ніч під Івана Купала» (1887) – за однойменною назвою повісті О. Шабельської; «Юрко Довбиш» (1888) – за романом К. Е. Францова «Бороть-

ба за право»; «Циганка Аза» (1888) – за повістю Ю. Крашевського «Хата за селом»; «Зимовий вечір» (1891) – за однойменною повістю Е. Ожешко та інші. Поряд із цим, письменник створює низку власних оригінальних драматичних творів, серед яких соціально-психологічна драма «Не судилося» (1881), соціально-побутова драма «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» (1887), водевіль «По-модньому» (1887), історична драма «Богдан Хмельницький» (1887), п'єса «Розбите серце» (1891), соціально-психологічна п'єса «У темряві» (1892), «Талан» (1893), «Маруся Богуславка» (1897). Історична драматургія Старицького – це сильні, непересічні характери, утвердження високого обов'язку кожної людини перед Вітчизною, тепле авторське ставлення до незабутніх героїв власної історії.

Через деякий час трупa розпалася на два театральні колективи. Молоді актори залишилися з М. Старицьким, а досвідчені та знані – створили нове театральне товариство під керівництвом М. Кропивницького. Театр Старицького швидко здобув популярність, мандруючи багатьма містами Російської імперії та за її кордоном. Вистави за творами Михайла Старицького («Не судилося», «Циганка Аза», «Талан», «Маруся Богуславка») мали фантастичний успіх. Саме трупa Старицького вперше після смерті М. Щепкіна познайомила московських глядачів із «Наталкою Полтавкою» І. Котляревського, «Сватанням на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, а також п'єсами «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського та іншими драматичними українськими творами. Трупa Старицького проіснувала до 1893 року. Виснажлива праця та кочовий спосіб життя підірвали здоров'я театального керівника. Михайло Петрович відходить від театральних справ та повертається до Києва. На той час театр збанкрутував, а письменник залишився майже без засобів на існування. Відтоді основним заробітком письменника стала літературна діяльність. За клопотанням вітчизняних діячів культури у 1897 році постійна комісія допомоги вченим, літераторам і публіцистам при Петербурзькій академії наук призначила йому невелику персональну пенсію «За літературні праці рідною мовою».

М. П. Старицький був талановитим прозаїком. Проза письменника налічує близько 70 творів. Значне місце у його творчому доробку займають прозові твори історичної тематики. Це романи та повісті, присвячені боротьбі українського народу за свободу та незалежність, насамперед визвольній війні 1648-1654 років та роки Коліївщини, а саме: у 1891 році написана повість «Облога Буші», яка була опублікована українською мовою у 1894-1895 роках; видана протягом 1894-1897 років роман-трилогія «Богдан Хмельницький» («Перед бурею», «Буря», «Біля пристані»); у 1891-1903 роках були створені великі історичні романи «Молодість Мазепи» (1898), «Руїна» (1899), «Останні орли» (1901), «Розбійник Кармелюк» (1903). Життя Києва XVI та XVII століть висвітлено у

повістях «Червоний диявол» (1896), «Перші коршуни» (1900). Так звана мала проза письменника (більшість оповідань) – це образи з життя села, написані у дусі соціально-викривального реалізму: змалювання важкого становища бідноти, доведеного до крайнього зuboжіння багатіями.

У 1895 році Михайло Старицький, Микола Лисенко, Олена Пчілка та Іван Стешенко увійшли до правління Літературно-артистичного товариства, що проіснувало до 1905 року. Відтоді письменник проводив там чи не кожен вечір. Старицький як один із найактивніших його учасників із великим завзяттям брав участь у проведенні поетичних вечорів, конкурсів, опікувався театральними постановками в стінах товариства. У 1897 році проходив Перший з'їзд Всеросійського театального товариства, який зібрав багатьох діячів української та російської сцени. Поява на трибуні Михайла Старицького викликала овації, які довго не вщухали. У своєму виступі драматург розповів про складні умови розвитку театального мистецтва в Україні, висловив рішучий протест проти переслідування царизмом українського слова.

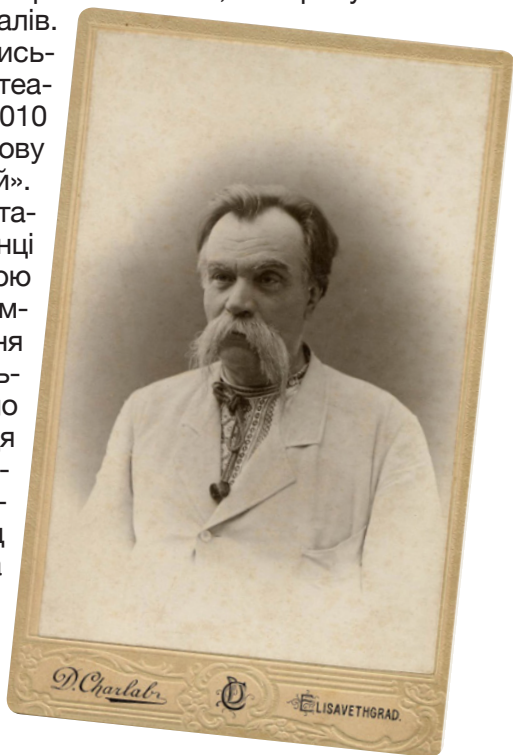
В останні роки життя Михайло Петрович дуже часто хворів, інколи тижнями зовсім не підводився з ліжка, але щойно серцеві напади вщухали, він поринав у звичайний ритм життя. День письменника проходив у літературній роботі та громадській діяльності. Старицького часто можна було зустріти у різних куточках Києва. Найулюбленішим його місцем була «Варшавська кав'ярня» на вулиці Лютеранській, 3, де один із залів був пристосований для гри в шахи. Основними його відвідувачами були актори, співаки та письменники. Тут збиралися члени Київського шахового товариства, створеного 1901 року, до якого належав і видатний діяч. До останнього подиху митець не випускав із рук пера. 2 квітня 1904 року був написаний останній його вірш «Двері, двері замкніть! Затушкуйте вікно!». Помер письменник у Києві 14 квітня 1904 року та був похований на Байковому кладовищі. Після смерті видатного майстра слова 1908 року виходять друком незавершена соціально-побутова повість «Безбатченко» та збірка «Поезії М. Старицького», куди увійшли кращі вірші та переклади поета. Головне місце у виданнях посідає громадська лірика та утвердження суспільної ролі життя і мистецтва, зображення важких буднів селян, прославлення борців за поліпшення становища трудового народу, заклик до єднання слов'янських народів у спільній боротьбі проти зовнішніх ворогів.

Особлива творча активність у багатьох сферах культурної та громадської діяльності забезпечила Михайлу Петровичу Старицькому повагу сучасників та вдячність нащадків. Його літературна спадщина донині живе активним життям. За його п'єсами поставлені спектаклі на сценах українських театрів, деякі з них записані Національною радіокомпанією України (радіовистави «За двома зайцями», «Зимовий вечір»). Його творчість приваблювала кіномитців, які за його драматичними творами створювали художні фільми. У 90-х роках ХХ століття з'явилися друком наукові праці дослідників творчості Михайла Старицького — «Добра і правди син. Старицький-драматург» В. Коломійця та «Лаври і терни» О. Цибаньової. Обидва присвячені аналізу драматургічного спадку письменника. У 2003 році вийшла монографія В. Поліщука «Художня проза Михайла Старицького: проблематика й особливості поетики романів і повістей письменника». Біограф славетного роду Старицьких Юрій Хорунжий присвятив багатогранному таланту митця роман-драму «Бор-

документальних матеріалів. нагоди 170-річного ювілею письменника та організатора театральної справи в Україні у 2010 році було випущено поштову марку «Михайло Старицький».

Ім'я М. Старицького стало візитівкою села Кліщинці Черкаської області. Даниною пам'яті і поваги вдячному землякові до 140-річчя від дня його народження на батьківщині письменника було встановлено його погруддя та відкрито літературно-меморіальний музей, де на сьогоднішній день зібрано понад 1353 рідкісних документів та експонатів. У 2006 році закладу було присвоєно звання «Народного музею» та занесено до туристичного маршруту «Золота підкова

Черкащини». Протягом року музей відвідує майже 2 000 осіб із різних куточків України та ближнього зарубіжжя.

У серпні 2002 року в Києві у будинку, де в останні роки мешкав письменник, було відкрито ще один музей знаному діячеві української культури – музей Михайла Старицького при Музеї видатних діячів української культури Лесі Українки, Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського. Експозиція музею складається з меморіальної квартири письменника, тематичної частини «Продовження сімейних традицій», яка присвячена життю та творчості нащадків корифея українського театру, та виставки «Творча і театральна діяльність М. П. Старицького». Точному відтворенню інтер'єрів помешкань послугували спогади, що залишила онука письменника Ірина Іванівна Стешенко (1898-1988), яка протягом тривалого часу співпрацювала з науковцями музею. Цінними джерелами для реконструкції стали також письмові свідчення сучасників, епістолярна спадщина тощо.

З метою заохочення літераторів та митців України до створення високохудожніх драматичних творів і кіносценаріїв, за вклад у розвиток національної культури, підтримку молодих талантів у 2001 році було засновано літературно-мистецьку премію імені Михайла Старицького, яка присуджується один раз на рік на день народження письменника. Зокрема, премією у різні роки були відзначені Володимир Поліщук (професор, літературознавець), Юрій Тупицький (кінорежисер, сценарист, самодіяльний композитор, письменник), Василь Вітер (режисер студії ВІАТЕЛ), Григорій Білоус (письменник), М. К. Наєнко (письменник, доктор філософських наук), Вікторія Шапошник (старший редактор Черкаської обласної держтелерадіокомпанії) та багато інших діячів та творчих колективів.

В історії України другої половини XIX і початку XX ст. Михайло Петрович Старицький належить до плеяди найвизначніших українських митців, є представником прогресивного світогляду і самобутнього багатогранного таланту, письменником-демократом, продовжувачем революційних традицій Т. Шевченка, видатним вітчизняним драма-

тургом та основоположником українського професійного реалістичного театру, розвитку якого він віддав сорок років життя і невсипучої праці.

Глибше ознайомитись із творчою спадщиною Михайла Старицького допоможуть матеріали, наведеного нижче, списку літератури.

Книги та статті про життя та творчість Михайла Старицького

Александрова Г. Порівняння як аргумент : «своє» і «чуже» у п'єсах Михайла Старицького / Г. Александрова // Дивослово. — 2005. — № 12. — С. 27-31.

Переробки творів інших письменників у драматургічній діяльності М. Старицького та несправедливі звинувачення деяких сучасників щодо такої діяльності.

Балімова М. Київські адреси Михайла Старицького / М. Балімова // Пам'ятки України : історія та культура. — 2014. — № 10. — С. 36-43.
Біографія М. П. Старицького. Творча діяльність митця у Києві.

Грабівська Г. Іван Франко про український театр / Г. Грабівська // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. — 2012. — № 10. — С. 35-37.

Міркування І. Франка про становлення та розвиток українського театру на сторінках польського часопису «Kurjer Lwowski». Визначено основні принципи успішної вистави М. Старицького «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці».

Гриневич В. Образ Мазепи як генерального писаря в романі М. Старицького «Руїна» / В. Гриневич // Всесвіт. літ. та культура в навч. закл. України. — 2007. — № 3. — С. 30-33.

Дем'янівська Л. Михайло Старицький (1840-1904) / Л. Дем'янівська // Дніпрова хвиля. — Київ, 1993. — С. 144-152.

Загальна характеристика життя та творчості М. П. Старицького.

Доценко Р. Шекспірів «Гамлет» у «Емському» Києві 1882 року / Р. Доценко // Київ. — 2010. — № 4-5. — С. 174-184.

Характеристика українського перекладу трагедії У. Шекспіра «Гамлет» Михайлом Старицьким.

Зеров М. Літературна позиція М. Старицького : (в двадцять п'ять роковини смерті) / М. Зеров // Зеров М. Українське письменство. — Київ, 2003. — С. 664-679.

Історичне значення поетичної творчості письменника в літературному житті України другої половини XIX ст.

Ковпик С. Перший римейк Михайла Старицького / С. Ковпик // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. — 2012. — № 10. — С. 10-12.

Аналіз оперети «Чорноморці» - першого римейку драматурга за п'єсою Я. Г. Кухаренка «Чорноморський побит».

Коломієць В. Добра і правди син: Михайло Старицький – драматург / В. Коломієць, худож. В. А. Бокань. — Київ : Фотовідеосервіс, 1993. — 60 с. — (Б-ка українця, № 3-4).

Літературознавчий нарис життя та творчості.

Левчик Н. Михайло Старицький: багатогранність таланту / Н. Левчик // Дивослово. — 2005. — № 12. — С. 20-26.

Нарис про життя та творчість, критичний аналіз поезії, повісті «Облога Буші», романів «Молодість Мазепи», «Руїна» та драми «Талан».

Михайло Старицький (1840-1904) // Усі українські письменники. — Харків : Торсінг плюс, 2009. — 384 с. : портр. — (Іду на урок).

Нарис про життя та творчість письменника.

Новиков А. Гоголівські традиції у творчості драматургів театру корифеїв / А. Новиков // Дивослово. — 2009. — № 4. — С. 51-55.

Характеристика драматичних творів М. Старицького та М. Кропивницького за повістями Миколи Гоголя.

Новиков А. Творчість Михайла Старицького в контексті літературно-мистецького процесу доби / А. Новиков // Укр. мова і літ. в шк. — 2008. — № 4. — С. 49-54.

Внесок М. П. Старицького в культурно-мистецький розвиток України другої половини XIX - початку XX ст. як поета, драматурга, театрального діяча.

Олійник В. Про повість «Облога Буші» : шлях до читача / В. Олійник // Старицький М. Облога Буші. — Київ, 1992. — С. 84-86.

Історія першого видання повісті у 1894 році.

Поліщук В. «Праця на рідному полі»: видавничо-редакторська діяльність Михайла Старицького / В. Поліщук // Вісник Книжкової палати. — 2002. — № 12. — С. 37-42.

Поліщук В. Художня проза Михайла Старицького : проблематика й особливості поетики романів і повістей письменника: монографія / В. Поліщук. — Черкаси : Брама, 2003. — 375 с.

Вперше цілісно досліджується проблематика та художні особливості прози письменника, визначається її ідейно-естетичний, літературний контекст, системно аналізуються методологічні аспекти його творчості.

Савченко С. Батько українського театру : до 170-річчя від дня народження М. П. Старицького (1840-1904) / С. Савченко // Календар знаменних і пам'ятних дат. — Київ, 2010. — № 4, 2010. — С. 136-144.

Біографія М. П. Старицького, список основних творів та літератури про нього.

Терехова Н. Музей видатних діячів української культури / Н. Терехова // Пам'ятки України : історія та культура. — 2014. — № 10. — С. 2-5.

Про діяльність та експозиції музею, в тому числі про музей Михайла Старицького.

Терещенко К. Останні орли уславленого українського роду / К. Терещенко // Вісник Книжкової палати. — 2009. — № 6. — С. 40-43.

Про родину М. Старицького, трагічну долю дітей та онуків видатного письменника.

Тетеріна О. Інонаціональна література у творчості Михайла Старицького / О. Тетеріна // Дивослово. — 2010. — № 11. — С. 48-52.

Перекладацька діяльність М. П. Старицького.

Хорунжий Ю. Постаті в родинному інтер'єрі: Старицькі / Ю. Хорунжий // Із забуття : генеалог. дослідж. — Львів, 2002. — С. 75-89.

Розвідка автора про рід Старицьких.

Ресурси Інтернету

Горблянський Ю. Він подарував нам «мрію»: літературний портрет Михайла Старицького і культурологічна актуальність біографістики [Електронний ресурс] / Ю. Горблянський, М. Кульчицька // Таємниця слова : збірка / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; [відп. ред. Т. Салига]. — Львів, 2012. — С. 102-119. — Режим доступу: <file:///G:/Documents%20and%20Settings/User/Мои%20документы/Downloads/Мрія%202012.pdf>.

Гра долі. Михайло Старицький. Моє серце ножами проймає [Електронний ресурс] : [докум. фільм : в 2-х ч.] / режисер В. П. Вітер // EX-UA : [веб-сайт]. — Електрон. дані — Режим доступу: <http://www.ex.ua/1060726>. — Назва з екрана.

Меншій А. Традиції «школи» Т. Шевченка у творчості М. Старицького [Електронний ресурс] / А. Меншій // Мова і культура. — 2014. — Вип. 17, т. 5. — С. 199-206. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mik_2014_17_5_26.pdf.

Михайло Петрович Старицький (1840-1904) [Електронний ресурс] : [з рек. показч. «Українські письменники — герої художніх творів» : бесіди про кн. для учнів 7-9 кл. : про роман Ю. Хорунжого «Борвій», присвячений М. Старицькому] // Національна бібліотека

України для дітей : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=1949>. — Назва з екрана.

Михайло Старицький — засновник першого українського професійного театру [Електронний ресурс] // Золотоноша історична : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://zolo.co.ua/2014/09/mixajlo-starickij-avtor-pershogo-ukra%D1%97nskogo-profesijnogo-teatru/>. — Назва з екрана.

М. П. Старицький в Одесі [Електронний ресурс] : бібліогр. покажч. / Одес. нац. наук. б-ка ім. М. Горького ; упоряд. О. Г. Нуньєс. — Одеса : ОННБ ім. М. Горького, 2010. — 126 с. — (Літературна Одеса ; вип. 13). — Режим доступу: http://catalog.odnb.odessa.ua/ONNB_ec/NashiVid/sPersonalii/starucikui.pdf.

«Нехай Україна у щасті буя — у тім нагорода і втіха моя» [Електронний ресурс] : до 175-річчя від дня народження Михайла Петровича Старицького : літ. розвідка із серії «Їх імена — окраса краю» : для учнів 7-9 кл. // Черкаська обласна бібліотека для дітей : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://chobd.ck.ua/index.php/2011-05-25-09-11-37/mikhajlo-staritskij>. — Назва з екрана.

Поліщук В. Т. Вибране. Т. 1 : Мій Михайло Старицький [Електронний ресурс] / В. Т. Поліщук. — Черкаси : Видавець Ю. А. Чабаненко, 2013. — 358 с. — Режим доступу: <https://content.freelancehunt.com/snippet/b5898/04192/174552/Поліщук+том+1+до+друку.pdf>.

[Твори М. П. Старицького] [Електронний ресурс] // OpenBook : безкоштовна електронна бібліотека класичної літератури : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://sites.google.com/site/openbookclassic/ukraienska-literatura/starickij-m-p>. — Назва з екрана.

Тхорук Р. Драма Михайла Старицького «Не судилось»: авторська тема й читацькі стратегії [Електронний ресурс] / Р. Тхорук // Наукові записки [Національного університету «Острозька акаде-

мія»]. Сер. : Філологічна. — 2008. — Вип. 10. — С. 444-463. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2008_10_48.pdf.

У пошуках «слова та правди і волі...» [Електронний ресурс] : (до 170-річчя від дня народження М. П. Старицького) : наук.-допом. біобібліогр. покажч. / уклад. : Н. В. Адешелідзе, Л. Т. Демченко ; Черкас. обл. універсальна наук. б-ка ім. Т. Шевченка. — Черкаси : ОУНБ, 2010. — 76 с. — Режим доступу: <http://library.ck.ua/files/stariz.pdf>.

Хронологічна таблиця основних творів

- 1872 – музична комедія «Різдвяна ніч»
за повістю М. Гоголя «Ніч перед Різдвом»
- 1872 – лібрето оперети «Чорноморці»
за п'єсою Я. Кухаренка «Чорноморський побит»
- 1872 – водевіль «Як ковбаса та чарка, то минеться сварка»
- 1875 – п'єса «Сорочинський ярмарок»
за однойменною повістю М. Гоголя
- 1880 – лібрето опери М. Лисенка «Тарас Бульба»
за однойменною повістю М. Гоголя
- 1881 – драма «Не судилось (Панське болото)»
- 1883 – п'єса «За двома зайцями»
за комедією І. Нечуя-Левицького «На Кожум'яках»
- 1883 – лібрето опери «Утоплена, або Русалчина ніч»
за повістю М. Гоголя «Майська ніч, або Утоплена»
- 1887 – «Крути та не перекручай»
за комедією Панаса Мирного «Перемудрив»
- 1887 – «Ніч під Івана Купала»
за однойменною повістю О. Шабельської
- 1887 – драма «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці»
- 1887 – водевіль «По-модньому»
- 1888 – драма «Циганка Аза» за повістю польського письменника Ю. Крашевського «Хата за селом»
- 1888 – «Юрко Довбиш» за романом «Боротьба за право» австрійського письменника К. Францоza

- 1888 – п'єса «Зимовий вечір» за однойменною повістю польської письменниці Е. Ожешко
- 1889 – водевіль «Чарівний сон»
- 1891 – драма «Розбите серце»
- 1891 – повість «Облога Буші»
- 1892 – драма «У темряві»
- 1892 – повість «Непокорний»
- 1892 – повість «Розсудили»
- 1893 – драма «Тарас Бульба» за повістю М. Гоголя «Тарас Бульба»
- 1893 – п'єса «Талан»
- 1893 – оповідання «Понизив!»
- 1894 – роман «Перед бурей» (із трилогії «Богдан Хмельницький»)
- 1894 – оповідання «Вареники»
- 1894 – оповідання «Орися»
- 1896 – роман «Буря» (із трилогії «Богдан Хмельницький»)
- 1896 – повість «Червоний диявол»
- 1897 – роман «Біля пристані» (із трилогії «Богдан Хмельницький»)
- 1897 – драма «Маруся Богуславка»
- 1898 – роман «Молодость Мазепи»
- 1898 – драма «Облога Буші»
- 1899 – роман «Руїна»
- 1899 – драма «Остання ніч»
- 1900 – повість «Заклятий скарб»
- 1900 – повість «Перші коршуни»
- 1901 – роман «Останні орли» («Гайдамаки»)
- 1901 – драма «Хрест життя»
- 1901 – оповідання «Лихо. Картинки з життя голодних»
- 1902 – повість «Безбатченко»
- 1903 – роман «Розбійник Кармелюк»

Кертанич української культури (вислови про творчість Михайла Старицького)

«Можна сміливо сказати, що в ту пору на Україні не було поета, що міг би був здобутися на таке сильне та енергичне слово і не взяти в нім ані одної фальшивої ноти».

«Він був першим із тих, кому доводилося проламувати псевдо-шевченківські шаблони і виводити нашу поезію на широкий шлях творчості, і що тільки за ним пішов Куліш у пізнішій добі свого віршування..., а далі Грінченко, Самійленко, Леся Українка, Кримський і ціла фаланга молодших, ми мусимо признати немалу його заслугу...».

(Іван Франко, письменник)

«Чутливий і експансивний, громадянськи-активний та несамолюбно-щирий в своєму захопленні літературними нащадками, він відіграв у організації літературного життя 90-х рр. таку роль, на яку не мали сили ні Куліш, ні Щоголів, може й обдарованіші від нього як поети та стилісти».

(Микола Зеров, письменник)

«Діяльність М. П. Старицького така осяжна й багатогранна, що лише майбутній дослідник може сповна поцінувати її і розібратися в ній».

(Олена Пчілка, письменниця)

«Творчість Михайла Старицького – значний крок уперед у розвитку української мови, у поширенні тематичного виднокругу української літератури, у зміцненні в нашому письменстві реалізму».

(Максим Рильський, письменник)

«Час великої громадянської боротьби одбивсь на Старицькому рішучою перевагою громадянських мотивів... над творами особистої лірики... Національний гніт, війна за слов'янство й слов'янське питання, народні злидні, розпад і зневір'я в інтелігентських класах – ось що знайшло вираз у його поезії аж до програмових заяв українства того часу».

«В поезії це заступники громадянських мотивів, у белетристиці – реалісти, в драматичному письменстві і в сценічній діяльності – прихильники етнографізму. Народ, його минулі нещастя і сучасні злидні – головний зміст їхніх творів; любов до рідного краю, але любов широка, що не заплющує очей на найгірші сторони життя й проривається то тяжким докором, то сатиричною ноткою – найзвичайніший мотив їхньої творчості. Хронологічно першим у лаві цих письменників стоїть Старицький».

(Сергій Єфремов, літературознавець)

«Як людина освічена, високої культури, Михайло Петрович зумів прекрасно репрезентувати український театр перед найширшими колами громадянства і популяризувати його у пресі... За два роки театр М. Старицького зажив собі широкої популярності та великої слави...»

(Іван Мар'яненко, актор)

«Я вважав Вас, вважаю і не перестану вважати за одного із самих талановитих і із самих освічених людей нашого невеличкого українського літературного кола і невідступно благаю Вас не кидати Вашого животворчого пера, а працювати, творити, робити, аж поки Господь Бог назначив Вам жити на цим світі. Ви поклали всі Ваші сили, поклали всі Ваші вжитки на українську справу».

(Дмитро Яворницький, історик)

«Енергійний, надзвичайно живий, готовий ділити з товаришами і радість, і горе, особливо чутливий до молоді, Михайло Петрович був дуже популярним у мистецьких колах...».

(Остап Лисенко, диригент, музикознавець)

«Талановита людина талановита у всьому. Він виявив себе як поет, письменник, драматург, перекладач, громадський діяч, був одним із засновників професійного «Театру корифеїв». До того ж є свідчення сучасників, що він чудово малював».

(Наталія Грабар, літературознавець)

«Старицький завжди залишався оригінальним художником; окремий, взятий з книги, статті чи переказу, факт він міг розгорнути в широку картину з новою проблематикою і своєрідним змістом».

(Віктор Тищенко, літературознавець)

«Створена у складний час межі століть його історична проза утверджувала національну свідомість, підтримувала віру в невичерпність народних сил, у здатність народу, нації відродитися для нового життя, знайти свою історичну дорогу».

«...доробок цього художника слова не застарів – він живе й понині. П'єси викликають захоплення глядача (та й читача), гостросюжетні повісті та романи розкривають драматичну історію народу, його боротьбу за щастя, за волю; чаруюча ніжна лірика, гнівна викривальна сатира, роздуми поета-громадянина не можуть не знайти відгук у душах нинішнього покоління, яке прагне соціальної справедливості».

(Людмила Дем'янівська, доктор філологічних наук)

«Романи, повісті, оповідання, нариси є важливим етапом творчого шляху письменника, органічною частиною його доробку, без аналізу й розуміння якого неможлива розмова про феномен Старицького-художника, його місце і роль у розвитку вітчизняного літературного процесу»

«Як нова художньо створена, типізована й ідеологізована реальність, багатогранно розкривається в історичній прозі Старицького характер. Втілюючи авторську концепцію людської особистості, він еволюціонує від романтичної тотожності внутрішньому світові людини («Осада Буши», «Молодость Мазепи», «Руїна»), реалістичного становлення у саморозвитку («Богдан Хмельницький») до неоромантичної багатовимірності особистості у її трагедії детермінованості вибору суспільними обставинами («Разбойник Кармалюк»).

(Надія Левчик, літературознавець)

Із Вуєт титця

«Я, працюючи на чужій мові, все живописую тільки своє рідне з минулого і сучасного життя і прихилью тим симпатії сотень людей до нашого поля...».

«Я виріс і виховався на ріднім слові... З перших кроків самопізнання на полі народнім я загорівся душею і думкою послужить рідному слову, огранувати його, окрилити красою і дужістю, щоб воно стало здатним висловити культурну освічену річ, виспівати найтонші краси високих поезій... Це бажання, цей напрямок керували мною ціле життя, і я не зрадив їх до могили, бо вірую, що тоді тільки ушанує свою мову народ, коли вона стане орудком культури і науки...».

«Нехай Україна у щасті буя - у тім нагорода і втіха моя».

«Пам'ятаю, що у всіх перекладах, за які я брався, моїм головним завданням було передати усі тонкощі тонів первотвору тими ж самими барвами; я уникав оминати трудне місце, або переказувати його власними словами, або іноді й зовсім випускати, – ні! Мені хотілося виробити саму мову до повного комплекту всіх барв на палітрі».

«Для неука дуже легкий спосіб зрікатись: не бачив Америки – значить, нема, не чув про Канта – значить, вигадали!».

Екранізації творів М. П. Старицького

«За двом заїцями».

Художній комедійний фільм. Режисер, сценарист В. Іванов. Україна, Київська кіностудія імені Олександра Довженка, 1961.

«Не судилось».

Художній драматичний фільм. Режисер М. Джинджиристий. Україна, Укртелефільм, 1967.

«Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці».

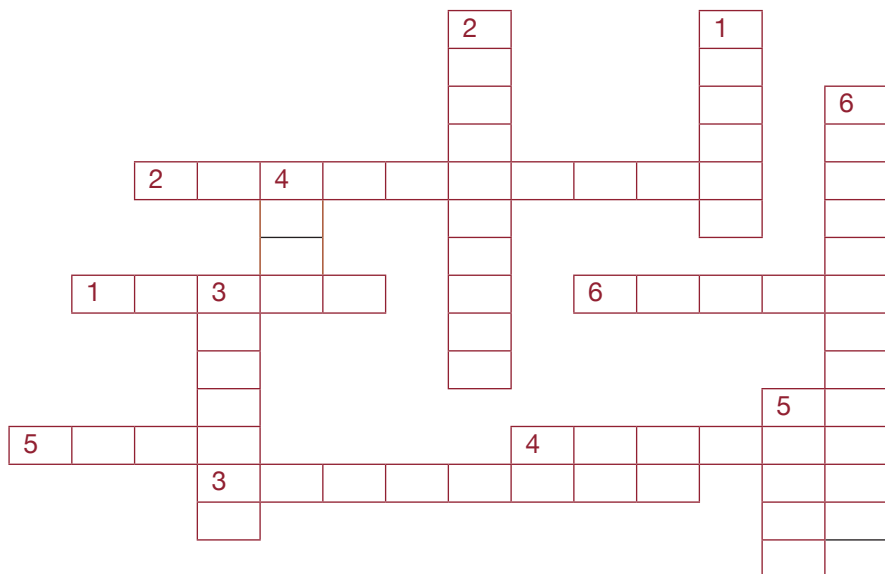
Художній драматичний фільм. Режисер-постановник Р. Синько. Україна, Укртелефільм, 1978.

«Циганка Аза».

Художній драматичний фільм. Режисер Г. Кохан. Україна, Київська кіностудія імені Олександра Довженка, 1987.

КРОСВОРД

По горизонталі:

1. Назва драми М. П. Старицького, яка була присвячена українській актрисі М. Заньковецькій.
2. Назва однієї із оперет, яка була написана разом із відомим українським композитором М. Лисенком.
3. Назва села, в якому народився М. Старицький.
4. Назва вірша, покладеного М. Лисенком на музику, що став відомою народною піснею.
5. Ім'я головного персонажа драми «Не судилось».
6. Ім'я коханого Марії Луцицької у драмі «Талан».

По вертикалі:

1. Однойменна назва балади М. Старицького та роману Ю. Хорунжого.
2. Один із псевдонімів, під яким друкувався М. П. Старицький.
3. Прізвище відомого українського композитора, який значну частину творчого шляху працював разом із письменником.
4. Назва періодичного часопису, який виходив у 1883-1884 роках під редакцією М. П. Старицького.
5. Ім'я наймички у Сірків (комедія «За двома зайцями»).
6. Прізвище відомого українського історичного діяча, якому було присвячено однойменний твір.

Відповіді на кросворд

По горизонталі:

1. Талан
2. Чорноморці
3. Кліщинці
4. Виклик
5. Іван
6. Антон

По вертикалі:

1. Борвій
2. Гетьманець
3. Лисенко
4. Рада
5. Химка
6. Хмельницький

Буквенний лабіринт

У лабіринті зашифровано повну назву відомої комедії
«За двома зайцями».

→	→	→	↓	↓
↑	П	←	←	↓
↑	↓	↓	↓	↓
↑	↓	↓	→	↓
↑	↓	,	И.	↓
↑	↓	↓	↑	↓
↑	↓	↓	↑	↓
↑	←	→	↑	←

Відповідь:

«Панська губа та зубів нема, або За двома зайцями»

У	Б	І	В	Д
З	↓ П	Е	Н	В
А	А	М	З	О
Т	Н	А	А	М
А	С	,	И.	А
Б	Ь	А	М	З
У	К	Б	Я	А
Г	А	О	Ц	Й

БАГАТОГРАННІСТЬ ТАЛАНТУ
Інформаційний бібліографічний список
для організаторів дитячого читання
до 175-річчя від дня народження українського письменника,
театрального та культурного діяча М. П. Старицького

Автор-укладач
Л. М. ІЛЬЧЕНКО

Літературний редактор: Зеленська В. В.
Комп'ютерна верстка: Ярчак Н.В.
Зам. № 25. Наклад 75 прим.

Видавець та виготовлювач:
НБУ для дітей
вул. Баумана, 60, м. Київ, 03190
Тел/факс. 400-65-87, тел. 400-05-01, 400-70-91
<http://www.chl.kiev.ua>
mail: library@chl.kiev.ua

НБУ для дітей
вул. Баумана, 60, м. Київ, 03190
Тел/факс. 400-65-87, тел. 400-05-01, 400-70-91
<http://www.chl.kiev.ua>
mail: library@chl.kiev.ua